

סיפור "הבימה"

מאת שלמה שבא

צעדים ראשונים

בחוצות התחוללה מהפכה. שלטון הצאר בן מאות השנים נפל ואזרחי רוסיה לחמו אלו באלו באכזריות. באותו הזמן, באולם קטן במוסקבה ביקשו שניים עשר צעירים וצעירות יהודים לחולל מהפכה בעמם: להקים תיאטרון עברי ראשון.

האיש שחלם, עורך עוֹדד וכינס את החבורה היה מורה לעברית בן שלושים, נחום צמח.

ב-1912, נפגשו בוורשה צמח ומנחם גנסין. גנסין, פועל מאנשי העלייה השנייה, שעשה עשר שנים בארץ ישראל והיה ממייסדי תיאטרון חובבים ביפו. בפגישתם, החליטו לייסד תיאטרון ויצאו לחפש שחקנים.

צמח פנה אל חנה רובינא, שהייתה תלמידה בסמינר לגננות בוורשה באותה עת והעברית היתה שגורה בפיה והציע לה להצטרף ללהקה. רובינא שוכנעה.

הלהקה הציגה שני מחזות, אבל מלחמת העולם שפרצה ב-1914 קטעה את פעילותה. נחום צמח עבר למוסקבה ושוב חיפש שחקנים וסופרים.

ב-1917, הופל שלטון הצאר ברוסיה וצמח החליט שהגיעה השעה להגשמת החלום ואליו הצטרף גנסין. צמח כתב לחנה רובינא ששמשה גנת בעיר באקו בקווקאז באותו זמן, שתבוא למוסקבה כדי להשתתף בתיאטרון החדש

נחום צמח

נחום צמח, חנה רובינא ומנחם גנסין.

באותה שנה, 1917, הקים צמח אגודה ושמה "התיאטרון העברי – הבימה". בראשה עמד הרב הראשי של מוסקבה, הרב מזא"ה ועשירי היהודים בעיר היו חברים בה. צמח פנה לאמנים יהודים וביקשם להצטרף ללהקה. הוא נסע לערים ולעיירות לחפש שחקנים ופרסם מודעות בחוצות מוסקבה שהכריזו על בחינות כניסה ללהקה עברית למי שחושבים עצמם שחקנים.

מודעת בחינות הכניסה ל"הבימה"

ב-1917, היו בלהקה תשעה שחקנים. הם החלו לעבוד על המחזה "היהודי הנצחי" מאת דוד פינסקי בבימויו של במאי שהעלה לפני כן הצגות ביידיש. אחרי כמה חזרות היו השחקנים מאוכזבים. חברי "הבימה" רצו מהפכה.

נחום צמח פנה לקונסטנטין סטניסלבסקי, שניהל במשך עשרים שנה את התיאטרון האמנותי המוסקבאי ודרכיו החדשות בבימוי, משחק והוראה עשוהו לאחד הבימאים המחדשים הגדולים בעולם. צמח ביקש מסטניסלבסקי שיקח את "הבימה" תחת חסותו. זה הציע, כי תלמידו יבגניי וכתאנגוב, שחקן ובמאי ממוצא ארמני יהיה המורה והבמאי של התיאטרון החדש והבטיח שישגיח על פעולות הלהקה.

קונסטנטין סטניסלבסקי

וכתאנגוב הפסיק את החזרות על "היהודי הנצחי" ואמר שקודם כל על השחקנים ללמוד את תורת התיאטרון והמשחק. במשך שנה הדריך את חברי הלהקה ואיתו בימאים ומורים אחרים, בהם גם סטניסלבסקי, ועבד עימם על ארבעה מערכונים.

יבגניי וכתאנגוב

ב-8 באוקטובר 1918, הופיעו בפעם הראשונה ב"נשף בראשית" שהיה מורכב מארבעת המערכונים: "האחות הבכירה", "השריפה", "החמה החמה", "פגע רע". סטניסלבסקי נכח בהצגה והיה שבע רצון. הוא אמר כי כוחה האמנותי של הלהקה מתגבר על מחיצות הלשון. גם הביקורת קיבלה את ההופעה באהדה. הקהל היהודי במוסקבה היה נרגש, העובדה נקבעה – התיאטרון העברי קיים.

הקהל הראשון של "הבימה" ב"נשף בראשית" (1918)

וכטאנגוב חלה ונאלץ להפסיק את עבודתו. סטניסלבסקי, העמיד ללהקה במאי אחר מתיאטרוננו, וסובלד מצ'ידולוב שהחל לעבוד מחדש על "היהודי הנצחי".

הבכורה הייתה בדצמבר 1919 וההצלחה עלתה על המשוער. התיאטרון לא היה מופע אמנותי בלבד, אלא סימל את התעוררות העברית והציונות. הסופר מקסים גורקי, היה למעריץ נלהב של "הבימה". הוא ראה את "היהודי הנצחי" שלוש פעמים, בכה מהתרגשות וכתב ביקורת נלהבת.

"הבימה" הוכרה כתיאטרון ממלכתי של המדינה הקומוניסטית והוקצב לה מענק שנתי. אולם אנשי ה"יבסקציה", ארגונם של הקומוניסטים היהודיים, שנאבקו בציונות ובעברית, טענו לפני השלטונות כי "הבימה" הוא תיאטרון "בורגני וריאקציוני המשחק בשפה שאבד עליה הכלח" והצליחו לבטל את ההכרה בו. צמח פנה לוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית וטען כי אין סתירה בין תיאטרון עברי ובין המהפכה הרוסית.

"היהודי הנצחי" (1919)

אמנים רבים פנו בבקשה אישית ללנין, מנהיג המהפכה, וביקשו לבטל את הגזירה : "בעינינו האמנים, קנה המידה היחידי הוא ערכו האמנותי של המפעל התיאטרוני. מבחינה זו חשיבותה של "הבימה" היא מעל לכל ספק כיוון שבנסיונה ליצור תיאטרון יהודי-לאומי משמשת היא דוגמה נעלה של הישג אמנותי שאינו תלוי כלל בלשון." הסובייט עליון נענה לבקשה והקומיסר לעניינים לאומיים, סטאלין, הודיע כי מחאת ה"יבסקציה" בטלה.

שמה של "הבימה" התפרסם וללהקה הצטרפו שחקנים נוספים. אך מצבו של התיאטרון היה קשה, השחקנים רעבו לעיתים ללחם. קצין צבע צעיר בצבא האדום, שהצטרף לתיאטרון, אהרון מסקין, היה מביא מידי פעם בפעם שק קמח והשחקנים אפו את הלחם בעצמם. באותו זמן שבו הועלה "היהודי הנצחי", התחילו שחקני "הבימה" בחזרות על "הדיבוק" בבימויו של וכתאנגוב.

שחקני תיאטרון הבימה (1922)

הדיבוק – תמרור דרך

מחברו של המחזה "הדיבוק" הוא ש. אנסקי, סופר וחוקר פולקלור יהודי. חיים נחמן ביאליק תרגם את המחזה לעברית והלל זלוטופולסקי, מעשירי מוסקבה, קנה את המחזה בשביל "הבימה". רבים התנגדו להעלאת המחזה כיוון שראו בו סיפור רוחות רפאים, אולם וכתאנגוב הפך את המחזה ליצירת תיאטרון גדולה, מעוצבת בכלים אמנותיים חדשים שהעניקה חוויה עמוקה לצופים. חנה רובינא בתפקיד לאה זיעזעה בקולה ובמשחקה וכך גם שאר השחקנים. נתן אלתמן, מהציירים המודרנים של ימי המהפכה בנה להצגה תפאורה. הקומפוזיטור יואל אנגל עיבד ל"הדיבוק" מוסיקה חסידית עממית. הסיפור, המשחק, המוסיקה, הריקודים, העיצוב הדרמטי והאמנותי, יצרו שיא תיאטרוני. שנתיים עבד וכתאנגוב על "הדיבוק" יומם ולילה.

תכניית הצגת "הדיבוק"

ב-31 בינואר 1922, נערכה הצגת הבכורה וזכתה להצלחה עצומה. ה"הדיבוק" היה ההישג הגדול של "הבימה". "הדיבוק" היה גם לאחת ההצגות החשובות של התיאטרון המודרני בעולם בשנות העשרים.

ארבעה חודשים לאחר הצגת הבכורה מת וכטאנגוב.

משתתפי הצגת "הדיבוק" (1923)

שחקני "הבימה" הציגו את "הדיבוק" ואת "היהודי הנצחי" לסרוגין והחלו בחזרות על "הגולם" מאת ה. לייזיק. את המחזה ביים תלמידים של סטניסלבסקי וכטאנגוב בוריס ורושילוב. גם הצגה זו זכתה להצלחה רבה ואהרון מסקין בתפקיד הגולם הוכיח בה את כשרונו הגדול. כמה חודשים לאחר הצגת "הגולם" בסוף 1925, הופיע "הבימה" במחזה תנכ"י מאת ריכרד בר-הופמן, "חלום יעקב". אותו ביים עוד תלמיד של סטניסלבסקי הבמאי ב. סושקביץ.

ארבעת המחזות שהציגה "הבימה" בשמונה השנים הראשונות לקיומה, ציינו את ייחודה אז : נושאי המחזות כולם מתולדות היהודים ותרבותם. ההצגות הועלו בתקופה של התעוררות הציונית והתרבותית שהגיעה באותם ימים, לאחר הצהרות בלפור לשיא. הם הציגו לפני הצופים המופתעים בלשון העברית שלא נשמעה עד אז את חייו הרוחניים של העם היהודי ואת המהפכה התרבותית והמדינית שהוא שואף אליה. "הבימה" העברית ראתה בהופעותיה חלק מהמאבק לחיים לאומיים מחודשים בארץ ישראל.

בסוף 1925, ביקשה "הבימה" להוכיח את יכולתה בהצגת מחזה מודרני שאינו עוסק בנושא יהודי והעלתה את "המבול" מאת ה. ברגר. באותו זמן כבר נדמו הקולות העבריים ברוסיה ונאסרה כל פעילות ציונית. "הבימה" נשארה שריד אחרון הממשיך לשאת קולו בעברית.

שחקני תיאטרון "הבימה" בפואיה התיאטרון ברחוב ניז'נה קיסלובסקה מס' 6, מוסקבה. (1924)

בינואר 1926, בברכת סטניסלבסקי, יצאה "הבימה" למסע הופעות באירופה ובאמריקה, עדיין כתיאטרון "ממלכת רוסי".

מסע ופילוג

יהודי פולין וליטא קיבלו את "הבימה" בהתרגשות. מפולין נסעו לוינה, שבה חיו כמה מחשובי האמנים והסופרים באירופה. מקס ריינהרדט מגדולי הבמאים אז כתב: "הבימה" שואבת מנבכי ה"אני" של עם ישראל, יוצרת תיאטרון מקורי, עצמאי ומלהיב. אירופה ראתה דוגמה של התיאטרון שנוצר ברוסיה אחרי המהפכה, והתפעלה. נוסף על כך גילו המבקרים והקהל את הווייתה הרוחנית של יהדות מזרח אירופה, שעד אז נראתה בעיני לא יהודים וגם בעיני יהודים רבים בארצות מרכז אירופה – מוזרה ונחותה. אז, גם נפגשו אנשי רוח יהודים ממדינות מרכז אירופה עם סופרים והוגי דעות יהודים ממזרח אירופה ומפגש זה, גרם לשינוי רב באורח מחשבתם.

בדצמבר 1926, הגיעה "הבימה" לארצות הברית והחלה להופיע בניו יורק. ההצלחה האמנותית היתה גדולה גם שם. הביקורות היו נלהבות, אבל הקהל לא בא בהמוניו. כשישה חודשים שהו השחקנים בארצות הברית, הציגו 75 הצגות, אבל מבחינה כספית היה המסע כשלון.

שחקני תיאטרון "הבימה" מגיעים לנמל ניו יורק. (1926)

גם בתוך הלהקה היה אי שקט. נחום צמח, המייסד, ביקש להיות מנהל ופוסק יחיד. השחקנים מרדו בו, התעוררו מריבות קשות ו**בֶּחֻדֶשׁ יוֹנִי 1927**, התפלגה הלהקה. רוב השחקנים החליטו לעלות לארץ ישראל. נחום צמח וקבוצת שחקנים נשארו בארצות הברית. צמח ניסה להקים שם תיאטרון עברי אבל ללא הצלחה. בשנת **1935** ניסה לחזור ולהיקלט ב"הבימה", אך ללא הצלחה. הוא חזר לאמריקה ומת שם בודד וחסר כל בשנת **1939**.

השחקנים שעלו לארץ ישראל, החליטו על דרך ניהול חדשה – שיויון לכל. התיאטרון היה לקולקטיב שכל חבריו בעלים ומנהלים של התיאטרון וקובעים את דרכו. השחקנים מתכנסים לאספות תכופות והם שבועיים בהנהלה אדמינסטרטיבית ומחליטים אלו הצגות ייצגו וברוב קולות נקבע גם מי יגלם את התפקידים השונים. נקודת המוצא היא שיש לתת אפשרות לכל חבר בקולקטיב לשחק. "הבימה" נהייתה לתיאטרון שוויוני שלא היה דומה לו בשום מקום. שיטה זו התקיימה עד שנת 1969.

"הבימה" ערכה שוב הופעות ברחבי אירופה, וכשביקשו השחקנים לעלות לארץ ישראל לא היו לתיאטרון האמצעים הכספיים. יהודים אמידים בגרמניה, הקימו ועד לעזרת התיאטרון ופעילי הוועד היו מרגוט קלאוזנר ויהושע ברנדשטטר.

ב-**27 במרץ 1928** ירדו שחקני "הבימה" בנמל יפו וקיבל את פניהם קהל נלהב. הייתה קבוצת שחקנים שלא השלימו עם העלייה לארץ. חלקם חזרו לרוסיה וחלקם נשארו באירופה.

הבימה הציגה בכל הארץ – בערים, במושבים ובקיבוצים החדשים. זאת היתה פעם ראשונה שהתיאטרון מציג בפני קהל המבין את השפה. בארץ ישראל פעלו באותה תקופה שני תיאטרונים: "התא"י" ו"אוהל". את שניהם הקימו וניהלו שחקני "הבימה", שהקדימו ועלו לארץ – מנחם גנסי ומשה הלוי. עכשיו הגיע לארץ הבכור שבתיאטרונים העבריים והעיתונות תבעה ממנו בתקיפות "לעמוד במבחן האיש הבונה את המולדת העברית; הבימה אינה מפעל אמנותי בלבד אלא מפעל לאומי".

"הבימה" הציגה בארץ את חמש ההצגות שנעשו במוסקבה. זה שלוש שנים שלא נוספה הצגה. שוב הוזמן במאי נודע מהתיאטרון הרוסי – אלכסיי דיקי. הוא העלה שתי הצגות שעסקו בנושא יהודי: "האוצר" מאת שלום עליכם ו"כתר דוד" מאת קלדרון דה לה ברקה. שנה וחצי שהה התיאטרון בארץ, קהל הצופים לא היה רב והיו מן השחקנים שחשו מחנק אמנותי וריחוק מעולם העשייה התיאטרלי הגדול באירופה. היו גם כאלה שעדיין לא ראו את ארץ ישראל כמקום קבוע של התיאטרון, אלא ראו ב"הבימה" תיאטרון עברי נודד. התיאטרון עדיין הופיע בארץ בשם "התיאטרון המוסקבאי הבימה". חברי הלהקה החליטו שוב לצאת להופעות באירופה בלי לקבוע מועד לשובם.

באירופה התחילו חזרות על המחזה השייקספירי הראשון שלהם "הלילה ה-12" בתרגומו של טשרניחובסקי. הבמאי היה מיכאל צ'כוב ו"הבימה" נחלה שוב הצלחה אפילו באנגליה. המבקרים האנגלים שיבחו את ההצגה. ג'ורג' ברנרד שואו שראה את ההצגה, אמר לאנשי "הבימה": "אין לכם מה ללמוד מהשחקנים האנגלים, שילמדו הם מכם". בברלין העלתה "הבימה" מחזה נוסף, הפעם בנושא יהודי היסטורי, "אוריאל ד'אקוסטא". סיורה של "הבימה" נמשך שנה וחצי וההצלחה הייתה רבה. אבל, המסעות היו מעייפים וההתלהבות פחתה. נתברר לשחקנים, כי אין מקום לתיאטרון מחוץ לארץ ישראל. הוועד למען "הבימה" בהנהלתה של מרגוט קלאוזנר אסף סכום כסף נכבד בין עשירי היהודים במערב אירופה, ההסתדרות הוסיפה משלה, ובחודש פברואר 1931 חזר התיאטרון לארץ.

בימוי ורפרטואר, שחקנים חדשים, אולם מוגרבי

את עשר ההצגות שהעלה התיאטרון עד כה בימו במאים זרים, רוסים כולם. חברי התיאטרון שהפך לקולקטיב, החליטו כי גם הבמאים צריכים לבוא מתוכם. הם קראו לכך "הרג'יסורה הפנימית". השחקנים צבי פרידלנד וברוך צ'מרינסקי, הפכו מעתה לבמאים היחידים כמעט של התיאטרון במשך כעשרים שנה. צ'מרינסקי ביים עשרים הצגות עד שנפטר ב-1947 ופרידלנד ביים כ-50 הצגות.

"הבימה" המשיכה להעלות מחזות היסטוריים יהודים, מחזות תנ"כיים ומחזות שעסקו בענייני הזמן, ברדיפות הנאצים בגרמניה, שגיבוריהם היו יהודים. מתוכם 89 הצגות שהועלו במשך שלושים שנה ב"הבימה" עד

קום המדינה, 52 עסקו בנושאים יהודיים ו-37 הצגות היו מחזות מודרניים וקלאסיים

"הבימה" הציגה במרתף קולנוע מוגרבי שנבנה לצורכי תיאטרון. נתקבלו שחקנים נוספים. פורדהוז בן-ציסי נתמנה למנהל המוסיקלי של התיאטרון. את התפאורות יצרו ציירים ארצישראליים. בין מתרגמי המחזות היו אברהם שלונסקי, יעקב הורביץ, אביגדור המאירי, נתן אלתרמן, שמעון הלקין ושאל טשרניחובסקי. הוקם "חוג ידידי הבימה", וכן וועד ציבורי להקמת הבניין. יצא לאור ירחון לענייני תיאטרון בעריכת גרשון חנוך. "התא"י" חדל לפעול וגנסין חזר ל"הבימה". שני תיאטרונים פעלו אז בארץ, "אוהל" בהנהלת משה הלוי והתיאטרון הסאטירי "המטאטא". באמצע שנות הארבעים נוסף עליהם התיאטרון "הקאמרי" שייסד יוסף מילוא. "הבימה" נחשבה לראשונה במעלה "האח הבכור" שבהם.

בשנת 1934 הגיעו שני במאים חשובים מאירופה לביים ב"הבימה": לינדברג וליאופולד יסנר.

ב-1935, הונחה אבן הפינה לבניין "הבימה". את הבניין תכנן אוסקר קאופמן.

בניית משכן תיאטרון "הבימה", תחילת שנות הארבעים.

ב-1937, יצאה "הבימה" שוב להופעות באירופה. זה היה המפגש האחרון עם העולם היהודי המזרח אירופאי שמתוכו קמה "הבימה".

ב-1938, הופיע התיאטרון באנגליה ו"הדיבוק" היה המחזה הראשון שהוצג אי פעם בטלוויזיה באחד הנסיונות הראשונים שערך ה-BBC.

שחקני תיאטרון "הבימה" באולפני הטלוויזיה של ה-BBC. (1938)

במלחמת העולם

על סף המלחמה, בקיץ 1939, הועלו ההצגות "מירלה אפרת" של גורדין ו"האם" של קרל צ'אפק. רובינא הייתה בעיני הישוב היהודי לדמות האם והנסיכה של התיאטרון העברי. באותה תקופה הגיע לארץ מקס ברוד, סופר יהודי וידידו של קפקא והוא נתמנה לדרמטורג של התיאטרון. בשנות השלושים הועלו מידי שנה בין חמישה לשבעה מחזות. בשנות הארבעים הציגה "הבימה" שני מחזות מקוריים "מיכל בת שאול" ו"האדמה הזאת" מאת אהרון אשמן. שני מחזות אלו האחד תנ"כי והשני עוסק בימי ראשית ההתיישבות, אפשר למנותם כראשית המחזאות הארצישראלית.

בסוף שנות השלושים, הקים צבי פרידלנד סטודיו למשחק וריכז סביבו קבוצת פרחי במה צעירים. כמה מהם שיחקו בתפקיד ניצבים או בתפקידים קטנים. המייסדים תבעו מהם סבלנות, אבל לכמה מהם לא הייתה סבלנות והם היו ממייסדי תיאטרון "הקאמרי" שקם באותם ימים. ב-1945, פתח התיאטרון עצמו בית ספר למשחק וגם אותו ניהל פרידלנד ונוספה קבוצת תלמידים שניה.

תלמידי המחזור הראשון של בית הספר הדרמטי של תיאטרון "הבימה". (1947)

בשנה זו נכנס התיאטרון לביתו החדש. בראשית 1947, לאחר יותר מעשר שנים, הגיע ל"הבימה" במאי מחוץ לארץ – טיירון גאטרי האנגלי. הוא ביים את "אדיפוס המלך" מאת סופוקלס. בהצגה השתתפו כל שחקני התיאטרון. הביקורת קבלה את ההצגה בהתלהבות. זו הייתה אחת מהצגות השיא של "הבימה".

טקס פתיחת משכן תיאטרון "הבימה". רובינא גוזרת את הסרט (1945)

באפריל 1948, יצא התיאטרון למסע הופעות בארצות הברית. הוותיקים נסעו, הצעירים נשארו, התגייסו לצבא וחלקם היו ממייסדי הלהקות הצבאיות. "הבימה" הציגה את "הדיבוק", "הגולם", "היהודי הנצחי", "כתר דוד" ו"אדיפוס המלך". המסע לא הוכתר בהצלחה. עם השיבה ארצה, החלו דיונים קשים על דרכו של התיאטרון ועל שיטת הניהול הקולקטיבית. הגיעה השעה גם לרענן את הרפרטואר. "הבימה" נמצאה במצב כלכלי קשה, והתיאטרון הגיע למשבר. לעזרתה של "הבימה" באו אנשי ציבור ורוח והוחלט להעמיד בראש התיאטרון הנהלה שסמכויות רבות של הקולקטיב הועברו אליה. הוקמה ועדת רפרטואר והצעירים שותפו במידה רבה יותר בהצגות.

בתחילת 1949 התקיימה הצגת הבכורה של "בערבות הנגב", מחזה מאת יגאל מוסינזון, שסיפר על מאורעות המלחמה שזה עתה נסתיימה. ההצגה זכתה להצלחה רבה ועוררה ויכוח ציבורי על דמותו של הצבא.

במאים מחוץ לארץ

בקיץ 1949, הגיעו לארץ יוליוס גלנר מלונדון והרולד קלורמן מארצות הברית וביימו את "חלום ליל קיץ" ואת "בני ערובה". ב-1951, ביים גלנר את "מותו של סוכן" ואחרי חמש עשרה שנים חזר ל"הבימה" ליאופלד לינדברג וביים את "אמא קוראז' וילדיה". הבמאי השבדי סנדרו מלמקוויסט ביים את "פר גינט". שנה לאחר מכן ביים גלנר את "זעקי ארץ אהובה" ומלמקוויסט ביים את "מקבת". הוצגו מחזות של סופרים ישראליים ששם עלה באותם ימים: משה שמיר, אהרון מגד, יוש, אפרים קישון, נסים אלוני. פיטר פריי, במאי שעלה מארצות הברית, הציג את "המרד על הקיין".

"בערבות הנגב" (1949)

שערי התיאטרון נפתחו בפני מחזות אמריקאיים והיי קיילוס, גם הוא מארצות הברית, הציג את "מראה מעל הגשר", "אנה כריסטי", "מסע ארוך אל תוך הלילה", "מי מפחד ממוורג'יניה וולף", "הבט אחורה בזעם". במחזות אלו, הופיעו לראשונה בני דור השחקנים הצעיר בתפקידים ראשיים ובהצלחה.

בשנת 1955, נכבש הקהל בקומדיה "בית התה של ירח אוגוסט". להצלחה דומה זכתה ההצגה "הביצה" בבימויו של אנדרה ברסאק מצרפת. ישראל בקר העלה את "יומנה של אנה פראנק".

"מראה מעל הגשר" (1956)

את שנת 1958, שנת הארבעים לתיאטרון פתח מחזהו של יגאל מוסינזון "זרוק אותו לכלבים". באותה שנה הוצגו שלושה מחזות מקוריים נוספים: "חנה סנש" מאת אהרון מגד, "שש כנפיים לאחד" מאת חנוך ברטוב, "רחוב המדרגות" מאת יהודית הנדל. יוסף מילוא בייס את "ביקור הגברת הזקנה" מאת דירנמאט ואברהם ניניו את "שניים עשר המושבעים". בסיכומו של דבר, היו שנות החמישים שנים של הישגים לתיאטרון: הועלו מחזות מופת מהדרמה הקלאסית והעולמית, הוצגו מחזות מקוריים ונפתח השער למחזאות מודרנית.

בחגיגות יובל הארבעים, הוכרזה "הבימה" כתיאטרון לאומי. ההכרה הרשמית הביאה איתה סיוע ממשלתי קטן. באותה שנה, 1958, זכתה "הבימה" גם בפרס ישראל.

חגיגות יובל ה-40 לתיאטרון "הבימה". (1958)

הקולקטיב מתפרק

בשנת 1961, נבחר זו פעם ראשונה מנהל אמנותי לתיאטרון, שמעון פינקל. אחרי כשנתיים, הוזמן יוליוס גלנר לשמש כמנהל אמנותי. גלנר החזיק מעמד שנתיים ושוב חזרה הנהלה של שחקנים לעמוד בראש התיאטרון. בעיותיו של התיאטרון רבו – בעיות חברתיות, מנהליות וכלכליות. שר החינוך והתרבות, זלמן ארן, מינה וועדה לדיון בגורל התיאטרון. המלצות הוועדה היו תקיפות. הממשלה תכסה את חובות התיאטרון, תקבע תמיכה קבועה ונכרת עד חמישים אחוז ובתמורה, חייב הקולקטיב להתפרק. חבריו ישארו כשחקנים בלבד. בראש התיאטרון יעמוד חבר נאמנים, אשר יבחר במנהל כלל ובמנהל אמנותי ואלה יהיו אחראים לניהול התיאטרון. בהמלצות אלו, הייתה קביעה חשובה לחיים האמנותיים בארץ. שכן לפיהן הודתה הממשלה בחובתה לממן חלק גדול מתקציב התיאטרונים. תיאטרון "אוהל" נסגר, "הקאמרי" הוכרז כתיאטרון העירוני של תל אביב והתיאטרון בחיפה, אף הוא הפך לעירוני.

לאור האמור לעיל פורק הקולקטיב בשנת 1969. נבחר חבר נאמנים בראשותו של משה זנבר, נגיד בנק ישראל, **גבריאל צפרוני** נתמנה כמנהל כללי. בניין התיאטרון שופץ זו הפעם השלישית, הממשלה הזרימה את הכספים כמובטח, והעירייה הוסיפה משלה. **דיוויד ווילאמס**, במאי מאנגליה, נתמנה כמנהל האמנותי של התיאטרון. זמן קצר לאחר מכן התפטר מתפקידו **ושמעון פינקל** חזר להיות מנהל אמנותי. במשך שנות הנהלתו של פינקל, הוצגו כחמישים מחזות. נסים אלוני ביים את "הצוענים של יפו" ואת "אדי קינג". יוסי יזרעאלי ביים את "הכנסת כלה". יוסף מונדי את "מעבר לגבולין" ועמרי ניצן עשה את הצגתו הראשונה בתיאטרון "על קלות דעת וצביעות". הצגה זו התחילה ב"הבימרתף", עברה לאולם הקטן ומשם לאולם הגדול והוצגה 320 פעם.

"על קלות דעת וצביעות" (1974)

ב-1975, סיימו צפרוני ופינקל את תפקידיהם. "תקופת המעבר" של "הבימה" כתיאטרון ציבורי עברה בהצלחה. במרכז הבמה עמד עכשיו דור השחקנים הארצישראלי.

"הצוענים של יפו" (1971)

"חלום ליל קיץ" (1978)

דור חדש

בשנת 1975 התמנה **יוסי יזרעאלי** למנהל האמנותי. כמנהל כללי נתמנה **שמואל עומר**, ששימש כסגנו של צפרוני ושלושים שנה לפני כן היה תלמיד בבית הספר הדרמטי של "הבימה". דור המייסדים סיים את תפקידו ועל הבמה עלה הדור הישראלי. יוסי יזרעאלי, רצה "לחזור למקורות התרבותיים שלנו כדי לדעת מה אנחנו היום". הוא ביקש את ההמשכיות יחד עם פריצה אל הזמן החדש. בתקופתו הועלה מחדש "האוצר" של שלום עליכם בבימוי עמרי ניצן, הוצג "קדיש" מאת המשורר אלן גינסברג, "הגג" ו"מי תיהום" של הלל מיטלפונקט, "אמא קוראז", "הנפש הטובה מסצ'ואן", ו"ריצ'ארד השלישי". כולם בבימויו של דוד לויין.

יזרעאלי שימש בתפקיד כשנה וחצי ואחריו נתמנה כמנהל אמנותי שחקן התיאטרון **שלמה בר-שביט**. בתקופתו הוצגה שורה של מחזות מופת – "החולה המדומה" של מולייר, "אדיפוס המלך" של סופוקלס, "וויצק" של ביכנר, "חלום ליל קיץ" של שייקספיר. ולצידם, "שמו הולך לפניו" של קישון, "דייר משנה" – מחזה ראשון של מחבר ערבי-ישראלי, ראתב עאוודה ו"המטבח" מאת ארנולד ווסקר.

ב-1978, נתמנה **דוד לוי** למנהל האמנותי. על הבמה עלו שחקנים צעירים בני דור חמישי בתיאטרון, חניכי בתי הספר לדרמה בארץ ובמאים חדשים. לוי העלה שישה מחזות ישראליים בזה אחר זה, בהם: "הלוויה חורפית" של חנוך לוין, "הביתה הביתה" ו"ליל כלולות" מאת יהושע סובול. כן, הציג עיבוד של "סיפור פשוט" מאת ש"י עגנון ו"תעלולי נישואין" מאת יהודה סומו שנכתב במאה ה-16 ומקובל כמחזה העברי הראשון. "הדיבוק" הוצג מחדש בתרגום יהודה עמיחי ובבימוי יוסף צ'ייקין. כן הוצגו "טרילוס וקרסידה" של שקספיר ו"חתונת הדמים" מאת לורקה. את המחזות האלה בימו במאים מחוץ לארץ.

שנות השבעים ראו שלב חדש במחזאות המקורית. קם דור חדש של כותבי מחזות, שכל יצירתם מוקדשת לתיאטרון ושזכו לעניין ולהצלחה.

בשנת 1981, סיים משה זנבר את תפקידו כיושב ראש חבר הנאמנים. במשך שתיים עשר השנים שעשה בתפקיד זה, עזר רבות בהעברת התיאטרון לתקופתו החדשה. בראש חבר הנאמנים נתמנה צבי צור (צ'רה).

"הפרדס" (1985)

בשנת **1985** נתמנה **עמרי ניצן** כמנהל האמנותי. בתקופתו, הושם הדגש על מחזאות ישראלית, חידוש של קלאסיקה ישראלית, הצגת מחזות יהודיים ומחזות קלאסיים ושיתוף של במאים חדשניים מחוץ לארץ.

בין המחזות המקוריים שהועלו – "הפרדס" של יוסי בר יוסף, "פירוד זמני" מאת הלל מיטלפונקט, "נמר חברבורות" מאת יעקב שבתאי ומירה'לה אפרת" מאת גורדין. בין המחזות החדשניים הועלו "רפליקה" בבימוי יוסף שיינה

הפולני, "המשפט" מאת קפקא בבימוי סטיבן ברקוף, "השקיעה" לבאבל בבימוי יורי לובימוב.

מירל'ה אפרת (1987)

"סיפור הבימה" מאת : שלמה שבא, מתוך הספר "שבעים שנות הבימה". באדיבות הוצאת "כתר" ואגודת "ידידי הבימה".

בשנת 1990, התמנה **חנן שניר** למנהל האמנותי. בתקופתו הועלו בין היתר מחזהו של מוטי לרנר "אלזה" ו"ליל העשרים" מאת יהושע סובול, "חתונת הדמים" של לורקה, "מראה מעל הגשר" של ארתור מילר ו"על עכברים ואנשים" מאת ג'ון סטיינבק.

בשנת 1991 קיבל על עצמו המנכ"ל **שמואל עומר** גם את תפקיד המנהל האומנותי, בו שימש שלוש שנים. עם תחילת תפקידו פרצה מלחמת המפרץ הראשונה והמחזה הראשון שהוכן לשנה זו, "המגדל" בבימויו של הבמאי ההונגרי לסלו מרטון, הורד אחרי 15 הצגות בלבד.

בחדש אפריל 1991, חידש התיאטרון את עבודתו במלוא התנופה והועלו ההצגות: "רעל ותחרה" מאת ג'וזף קסרלינג בבימויו של רוני פינקוביץ' ובכיכובן של ליא קניג ומרים זוהר. הצגה זו זכתה להצלחה יוצאת דופן. "ביבר הזכוכית" מאת טנסי ווילאמס בבימויה של אופירה הניג ובכיכובן של גילי בן-אוזיליו המנוחה וגיל פרנק. גם הצגה זו זכתה להצלחה רבה ושוחקה כ-150 פעם. ב-1992 הועלה מחזהו של גלעד עברון, "יהוא", בבימויו של חנן שניר. כמו כן הועלו שתי הצגות ילדים: "פצפונת ואנטון" של אריך קסטנר בבימויה של אופירה הניג ו"מלך היהודים" מאת דבורה עומר, בבימויו של אורי פסטר.

"רעל ותחרה" (1991)

בשנת 1993 הועלתה ההצגה "משרתם של שני אדונים", בתרגומו של נסים אלוני ובבימויו של **עמרי ניצן**. ההצגה הועלתה במשך כחמש שנים באופן קבוע ובסוף שנת 1999 הגיעה ל-600 הצגות.

חנוך לוין ביים את מחזהו "הילד חולם" שהיה גולת הכותרת של עונת 1993 בתיאטרון הישראלי. עיצוב הבמה ע"י רוני תורן והבגדים ע"י רקפת לוי, העניקו להפקה זו מימד קלאסי שאינו מזוהה בהכרח עם תקופה ומקום. הועלתה ההצגה "העלמה והמוות" מאת אריאל דורפמן בבימויו של חנן שניר, העוסקת בימי האימים של שלטון הגנרלים בארגנטינה ובביצועם של אלכס פלג, לאורה רבלין ואשר צרפתי

"הילד חולם" (1993)

"ביקור הגברת הזקנה" (1994)

בשנת 1994, התמנה דוד אלכסנדר למנהל כללי וגרי בילו למנהל אמנותי. בשנה זו, הועלה המחזה "אמדאוס" מאת פיטר שאפר בבימוי של מיכאל גורביץ' כהפקה משותפת עם תיאטרון חיפה. חודשה הצגת "האב" מאת סטרינדברג בבימויו של חנן שניר והועלה מחזהו של צ'כוב, "שלוש אחיות" בבימויו של שחר סגל. באותה שנה הועלה "ביקור הגברת הזקנה" מאת פרידריך דינרמאט בבימויו של עמרי ניצן כהפקה משותפת עם תיאטרון "הקאמרי" בכיכובה של ליא קניג.

החל מ-1995 ועד 2004 שמש יעקב אגמון, בתפקיד מנהל כללי ואמנותי. בתקופתו של אגמון, הייתה התייחסות ערה, שוטפת ומפורשת לכל המתרחש מחוץ לכותלי התיאטרון. התיאטרון נדרש לאירועי מפתח לאומיים כמו רצח רבין, באמצעות מופעים מיוחדים. התיאטרון התגייס למען מטרות חברתיות כמו המלחמה בנגע האלימות בקרב בני נוער ובכלל. היה נסיון לרענן את הגישה לציון מועדים כמו יום הזכרון לחללי צה"ל ויום הזכרון לשואה ולגבורה. התגובה האקטואלית והפגנת המודעות הפוליטית והחברתית נשמרו לאורך כל הדרך עם העלאת מחזות כמו "הר לא זז", "מלחמת אחים", סאטירות כמו "שירת הבבון" ו"הבבונים חוזרים".

"הר לא זז" (1996)

קלאסיקות זרות כמו "קן הקוקיה", מחזות עבריים, ישראלים ויהודים קלאסיים ומודרניים עמדו בבסיס הרפרטואר מ"הדיבוק" ועד "המכשפה". כמו כן, יצא התיאטרון למסעות בחו"ל. הצגת "רוחות" של איבסן באוסלו ו"קדיש לנעמי" של גינסבורג בניו יורק זכו לביקורות נלהבות. התגלו כישרונות דרמטורגיים חדשים כמו אהרון עזרא, נעמי ריגן, שלמה מושקוביץ', רביד דברה, יעל רונן ואחרים. הושקעו מאמצים בפרוייקטים רחבים ופסטיבלים כגון: התיאטרונטו הבינלאומי ודו-אמן.

הוקמה קבוצת הצעירים בראשות אילן רונן (פרטים על הקבוצה במדור אודות – "קבוצת הצעירים").

ב-2004, התמנו אודליה פרידמן ובני צרפתי כמנכ"לים משותפים ואילן רונן כמנהל אמנותי. מיד עם כניסתם לתפקיד החל שיפוץ בניין "הבימה" והתיאטרון עמד בפני שינויים כשנאלץ לעזוב את משכנו והחל להופיע באולמות שונים ברחבי תל אביב. בתקופה זו הועלו קלאסיקות כמו "אנה קרנינה" מאת טולסטוי, בבימויו של אילן רונן, "איולף הקטן" מאת איבסן, בבימויו של חנך שניר, "השחף" מאת צ'כוב, בבימוי רמי הויברגר.

"איולף הקטן" (2009)

הועלו המחזות המקוריים: "חברון" מאת תמיר גרינברג, כהפקה משותפת עם תיאטרון "הקאמרי" בבימויו של עודד קוטלר, "משוגעת" מאת יעל רונן ובבימויה, שהפכה להצגת "קאלט" ומשכה קהל צעיר רב, "הכבש ה-16" מאת יונתן גפן, בעיבוד מיקי גורביץ', "כתם לידה" מאת רובי פורת-שוכל ו"כי בנו בחרת" מאת יוכי ברנדס. כמו כן הועלה המחזמר "שלמה המלך ושלמי הסנדלר".

"השחף" (2009)

"שלמה המלך ושלמי הסנדלר" (2005)

בשנת 2006 התקבל תיאטרון "הבימה" כחבר ב"איחוד תיאטרוני אירופה" לצד התיאטרונים המובילים בעולם, בהם: "הרויאל שקספיר קומפני" הבריטי, "דרמטן המלכותי" בשבדיה, "פיקולו" במילאנו, "קאטונה" בבודפשט, ה"מאלי" בסנט פטרבורג, "בולנדרה" בבוקרשט, והבמאים הידועים, ביניהם: ג'ורג'יו סטרלר, לב דודין, רוברט לאפאז', לוקה רנקוני, אנדרי ויידה, ודקלן דונלן.

החברות ב- UTE היא מחווה של הערכה וכבוד לתיאטרון הלאומי של ישראל, היחיד שאיננו מיבשת אירופה, וקושרת את התיאטרון הישראלי למרכז העשייה האמנותית האירופית.

מסעות הבימה ביפן, טאיוואן, פולין, גרמניה, רומניה, קפריסין, מוסקבה, קופנהגן ועוד הופכים את "הבימה" לתיאטרון המוביל בשיתופי פעולה בינלאומיים. כמו כן, מתקיימים שיתופי פעולה עם תיאטרונים בארץ: הקאמרי, תיאטרון חיפה, תיאטרון באר שבע, התיאטרון הערבי-עברי, נא לגעת, תמונע, שדרות.

בנובמבר 2011 התמנה המנהל האמנותי אילן רונן לנשיא איחוד תיאטרוני אירופה .

ב- 22/01/2012 נחנך משכן "הבימה" המשופץ, בנוכחות נשיא המדינה, שמעון פרס.

משכן תיאטרון "הבימה" המחודש (2012)

האולם הגדול נפתח בהצגת המחזה "ביקור הגברת הזקנה" מאת דירנמאט בבימויו של אילן רונן, עם גילה אלמגור ויהורם גאון בתפקידים הראשיים.

"ביקור הגברת הזקנה" (2011)

ב – 2012 הוזמנה ההצגה "הסוחר מוונציה" מאת שייקספיר בבימויו של אילן רונן ובתפקיד ראשי יעקב כהן – לייצג את ישראל בתיאטרון השייקספירי GLOBE TO GLOBE בלונדון. ההצגה זכתה לשבחים. ב – 2013 הוזמנה ההצגה לפסטיבל תיאטרון במדריד.

"הסוחר מוונציה" (2012)

ב – 2013 הועלה המחזמר "גבירתי הנאווה" בבימוי משה קפטן ובהשתתפות שני כהן ונתן דטנר בתפקידים ראשיים. ההצגה זכתה לביקורות נלהבות והוצגה כ – 275 פעמים.

"הכתה שלנו" (2014)

בראשית 2014 הועלה המחזה "הקמצן" מאת מולייר, בבימויו של אילן רונן. ההצגה הוזמנה לפסטיבל בייג'ינג בסין ב – 2016.

באותה שנה, עלתה ההצגה "הכתה שלנו" מאת טדיאוש סלובודז'אנק בשיתוף עם התיאטרון "הקאמרי" ובבימויו של חנן שניר. ב – 2015 זכתה ההצגה בפרסי התיאטרון: "ההצגה הטובה ביותר של השנה" בקטגוריית המחזה המתורגם, בתואר "במאי השנה" זכה חנן שניר על בימוי ההצגה ומירי לזר על "עבודת התנועה הטובה ביותר".

כמו כן הועלו ההצגות: "אדיפוס – תיאור מקרה" בבימויו של חנן שניר, המחזמר "אוויטה" בבימויו של משה קפטן ו"יהוא" מאת גלעד עברון, בבימוי אילן רונן.

"אישה בורחת מבשורה" (2016)

ב- פברואר 2016 הועלה עיבוד של חנן שניר לספרו של דוד גרוסמן "אישה בורחת מבשורה". ההצגה זכתה בפרסי התיאטרון: "המחזה המקורי הטוב ביותר של השנה". השחקנית אפרת בן צור על תפקידה במחזה בתואר "שחקנית השנה" וחנן שניר זכה בתואר "במאי ומחזאי השנה".

באותה שנה, בחודש יולי, הועלתה ההצגה "לבד בברלין" עפ"י הנס פאלאדה בעיבוד שחר פנקס ובבימוי אילן רונן.

בספטמבר 2016, עלה המחזמר "עלובי בחיים" בבימויו של משה קפטן וזכה בפרס "המחזמר הטוב של השנה". השחקן אמיר דדון זכה ב"פרס השחקן הטוב ביותר במחזמר" וערן עצמון, זכה בפרס "עיצוב התפאורה הטוב ביותר".

בסוף 2016, סיים אילן רונן את תפקידו כמנהל האמנותי של "הבימה", אותו התחיל בשנת 2004. באפריל 2016 מונה משה קפטן למנהל האמנותי החדש. בתקופת כהונתו הושם הדגש על הפקות ראויה ומחזות זמר שזכו להצלחה רבה. כמו כן, הועלו מחזות מודרניים ומקוריים מגוונים.

בדצמבר 2019, סיימה אודליה פרידמן את תפקידה כמנכ"לית התיאטרון.

בינואר 2020, התמנה נועם סמל למנכ"ל "הבימה". בתקופת כהונתו הפך תיאטרון "הבימה" לתאגיד של עיריית תל אביב וכך ניצל מסגירה. בזמן מגפת הקורונה יזם התיאטרון מגזינים, ערבי ראיונות וטקסים, שהועברו בערוצי הטלוויזיה ובאינטרנט. הרפרטואר התמקד במחזאות יהודית, בהיסטוריה ובחברה הישראלית. כמו כן, הושם הדגש על מחזאות מקורית וקלאסיות ישראליות. ההצגה "בוסתן ספרדי", שחודשה עם כניסתו של סמל, הוצגה במרוקו וכך, "הבימה" היה לתיאטרון הרפרטוארי הראשון שהציג במדינה מוסלמית. ההצגה "את שאהבה נפשי", בבימויו של המנהל האומנותי, משה קפטן ייצגה את ישראל בפסטיבל תיאטרון בינלאומי ברומניה. ההצגה "דבר על מקום המצאם" מאת נאוה סמל ז"ל ובבימויה של איה קפלן, הוצגה בתיאטרון הלאומי של רומניה. כמו כן, שמשה "הבימה" אכסניה להפקות

פרינג'ל מקומיות, אירחה תיאטרונים ואנשי במה מרחבי העולם וערכה מופעי מחווה והוקרה ליוצרים בתרבות הישראלית.

ב – 1 בינואר 2023 סיים נעם סמל את תפקידו כמנכ"ל התיאטרון ובמקומו מונה דני וייס.

באוקטובר 2025 סיים משה קפטן את תפקידו כמנהל אומנותי ובמקומו מונה נועם שמואל.

צלמי הבית של תיאטרון "הבימה" לאורך השנים: פוטו פלסטיקה, פוטו אומנות, סשה אלכסנדר, מירלין-ירון (יצחק מירלין, אברהם ירון), סם פרנק, יעקב אגור, מולה-הרמתי (מולה עשת, שרוליק הרמתי), ז'ראר אלון, יעל רוזן, מורל דרפולר, ג'קי מתתיהו, יוכי לנג, רחל הירש, אלדד מאסטרו, פסי גרש, גדי דגון, איציק בירן, דניאל קמינסקי, אור דנון, רדי רובינשטיין, כפיר בולוטין.